

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

У даній статті наведено особливості діагностики стану сформованості творчої особистості школяра.

The article reveals the peculiarities of the diagnostics of the pupil's artistic personality state of formation.

Проблема формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури містить багато питань і, передусім, питання про критерії ефективності даного процесу, що залежить від багатьох факторів, починаючи від вибору засобів діагностики до врахування індивідуальних можливостей кожного школяра. Тому ми наважуємося говорити тільки про первинну, а не про остаточну діагностику, хоча окремі показники критеріїв ефективності формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури можна встановити з певною точністю.

Як зазначає Н.Миропольська, естетичне ставлення школярів до світової художньої культури пов'язане, в першу чергу, з їхніми почуттями, тому, визначаючи критерії ефективності формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури, необхідно враховувати рівень їхніх знань із світової художньої культури, зв'язок між естетичним об'єктом і суб'єктом, що знаходить вихід у почуттях та народжує потребу, яка стає основним джерелом інтересу до світової художньої культури [3].

Для визначення критеріїв ефективності формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури ми враховуємо досвід американської дослідниці Дж.Каллагер, зокрема визначені нею параметри ідентифікації творчого школяра, серед яких: широкий спектр знань, розвиток почуттєвої сфери, незвичайна пам'ять, уміння пропонувати декілька вирішень однієї й тієї ж проблеми, почуття гумору тощо [5: 161–185].

Визначаючи рівні сформованості творчої особистості школяра, ми втручаємося в доволі складну й делікатну сферу, що залежить від багатьох факторів, починаючи від вибору адекватних засобів діагностики до врахування індивідуальних можливостей кожного школяра. Як зазначав В.Лейбсон: "Ми із заздністю дивимось на точність математичних критеріїв (вірно чи невірно – третього не дано) і приймаємо як свого роду прокляття неточність критеріїв естетичних (єдиний поки що критерій оцінки – думка експерта, неминуче тією чи іншою мірою суб'єктивна). Але якщо експертна оцінка – єдиний критерій оцінки якості художньої продукції, так само як і більшість творчих завдань (точніше, виконання творчих завдань), то можна виокремити і такі завдання, точність виконання яких можна перевірити так само, як і точність розв'язання математичних завдань" [2: 57].

Слід зазначити, що аналіз проблеми діагностування рівнів сформованості творчої особистості за результатами наукових джерел дає змогу встановити, що всі без винятку критерії ефективності формування творчої особистості школяра взаємопов'язані, носять прогностичний характер, ураховують послідовність і зміну культуровідповідних етапів розвитку взаємовідносин особистості зі світом та своїх стосунків з іншими людьми і є стабільними для всіх вікових груп школярів. Оскільки кожна людина реалізується в діяльності, то і критерії ефективності формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури мають охоплювати насамперед творчу діяльність, яка є атрибутивним аспектом суспільної практики людства.

У сучасній психолого-педагогічній науці питаннями діагностики рівнів сформованості творчої особистості займаються М.Абдикарімова, В.Андреев, Ф.Байков, Д.Берестовська, Е.Белкіна, Д.Богоявленська, Р.Вайнова, О.Глузман, Є.Квятковський, Н.Кічук, О.Кульчицька, В.Лейбсон, Н.Миропольська, Л.Масол, М.Печерський, С.Сисоєва, Т.Шамова, Г.Щукіна.

Складність процесу формування творчої особистості школяра та багатоаспектність світової художньої культури свідчать про те, що не може бути єдиних універсальних критеріїв. Але аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що рівні сформованості творчої особистості школяра доцільно визначити за критеріями, які об'єднано в три групи: когнітивні, емоційно-ціннісні та творчо-діяльнісні.

Когнітивні критерії спрямовані на виявлення пізнавального інтересу школярів до надбань світової художньої культури, визначення рівня засвоєння ними культурологічних знань та їх загальнокультурної ерудиції.

Критерії цієї групи охоплюють такі показники:

1. Пізнавальний інтерес до надбань світової художньої культури.
2. Рівень засвоєння культурологічних знань.

Культурологічні знання є суб'єктивною передумовою ефективного формування творчої особистості школяра. Однак лише культурологічні знання ще не гарантують творчої активності учнів, але є необхідною умовою реалізації їх творчих можливостей. Отже, необхідні інтелектуально-логічні здібності, а саме:

- 1) уміння описувати явища, логічно викладати свої думки (критеріями оцінки є глибина, логічність);
- 2) уміння аналізувати і порівнювати в процесі діяльності (критеріями оцінки аналізу є правильність і глибина);
- 3) уміння виділяти головне, бачити основні фактори й умови розвитку явища (критеріями оцінки є логічність, правильність, глибина висновків);
- 4) уміння пояснювати, аргументовано розкривати сутність проблеми та способи її вирішення (критерій – аргументованість);
- 5) уміння давати визначення (критеріями оцінки є правильність і лаконічність);
- 6) уміння систематизувати і класифікувати (критерії – простота, логічність, системне мислення);
- 7) уміння доводити, будувати ланцюжок суджень, відстоювати свою точку зору (критерії – аргументованість, логічність).

3. Загальнокультурна ерудиція.

Загальнокультурна ерудиція включає глибокі, різнобічні знання та вміння застосовувати їх у процесі творчої діяльності. При вивченні шкільних предметів (літератури, історії, музики, образотворчого мистецтва) школярі зустрічалися з іменами видатних діячів культури, знайомились із зразками кращих художніх творів. Критерієм визначення рівня загальнокультурної ерудиції школярів може бути величина коефіцієнта засвоєння ними історико-культурних знань.

Для перевірки загальнокультурної ерудиції школярам пропонуються такі завдання:

а) занести до таблиці прізвища видатних митців культури та мистецтва: Римський-Корсаков, Айвазовський, Ейфель, Тарковський, Сократ, Заньковецька, Фідій, Мусоргський, Пікассо, Гофман, Беретті, Габен, Аристотель, Саксаганський, Харет, Лисенко, Веласкес, Шоу, Корбуз'є, Бондарчук, Ніцше, Старицький, Мікешин, Гріг, Штраус, Куїнджі, Бісер-Стоу, Крамської, Брехт, Золя, Люм'єр, Платон, Ступка, Демут-Малиновський.

Художники	Композитори, музиканти	Письменники, поети	Архітектори	Філософи	Скульптори	Митці кіномистецтва	Митці театального мистецтва

б) заповнити "музичну анкету". Прослухайте п'ять уривків із класичних музичних творів, визначте їх авторів і назви: Марш Чорномора із опери Глінки "Руслан і Людмила", Бетховен "Місячна соната", Моцарт "Реквієм", Штраус "Летюча миша", Свиридов "Заметіль".

в) виконати тестові завдання [4].

Емоційно-ціннісні критерії дають змогу зафіксувати систему поглядів школярів на об'єктивний світ, їх ціннісні орієнтації та здатність до емоційного співпереживання на основі творів мистецтва.

Показниками цієї групи слід уважати такі:

1. Гуманістичний світогляд.

Гуманістичний характер світогляду учнів як системи узагальнених поглядів на об'єктивний світ і місце людини в ньому виявляється у спілкуванні з учителями, однокласниками, батьками, у ставленні до тварин, рослин, у акціях милосердя; у гуманності, що включає доброту, повагу до старших, допомогу тим, хто в цьому має потребу, бережне відношення до всього живого. Критерієм оцінки є міра вияву цих якостей.

Формуванню гуманістичного світогляду сприяють моральні якості особистості: чесність, правдивість, принциповість, вірність прийнятим обов'язкам, які виявляються в різних ситуаціях, у тому числі і в творчій діяльності, а також здібність особистості в процесі творчої діяльності керуватися такими принципами загальнолюдської моралі: гуманізму, справедливості, толерантності тощо.

2. Ціннісні орієнтації особистості.

Ціннісні орієнтації школярів вивчаються нами з урахуванням їх аксіологічних якостей:

Здібність до оцінних суджень, критичність мислення школярів характеризується тим, наскільки вони здатні об'єктивно оцінити процес і результати своєї творчої діяльності та діяльності своїх однокласників, використовуючи при цьому об'єктивні критерії, формуючи свої оцінні судження. Критерієм оцінки цієї здібності є об'єктивність, надійність критеріїв, які використовує особистість у своїх оцінних судженнях.

Здібність до рефлексії, самоаналізу.

Рефлексія – це форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення своїх особистих дій, роздуми, самопізнання, що характеризує осмислення особистістю процесу і результату творчої діяльності, виправлення своїх недоліків з метою пошуків ефективного вирішення творчих завдань. Критеріями оцінки є міра вияву названих якостей особистості.

Самооцінка творчих здібностей і досягнень – здібність особистості об'єктивно оцінювати свої можливості, особистісні якості і досягнення в творчій діяльності. Самооцінка може бути завищеною, заниженою і адекватною. Критерієм оцінки є міра адекватності самооцінки реальній об'єктивній оцінці педагогами, однокласниками, батьками як творчих можливостей особистості, так і її досягнень у творчій діяльності.

Особистісна значущість творчої діяльності в системі ціннісних орієнтацій особистості характеризує спрямованість особистості, її настанови, місце творчої діяльності в системі ціннісних орієнтацій особистості. Критерієм оцінки є вагоме місце конкретної творчої діяльності в системі ціннісних орієнтацій особистості.

Роль і місце естетичних критеріїв (гармонії, краси, простоти) в системі ціннісних орієнтацій особистості. Критерієм оцінки є провідне місце естетичних якостей і відповідних їх критеріїв (гармонії, краси, простоти) в системі ціннісних орієнтацій особистості.

3. Емоційна культура.

Емоційна культура проявляється в емоційному підйомі, радощі відкриття, спілкування з творами мистецтва (при вивченні світової художньої культури), з однокласниками, вчителями. Критеріями оцінки емоційної культури є міра і частота емоційного підйому та вияву радощів.

Творчо-діяльнісні критерії сприяють перевірці схильності школярів до самопізнання своїх творчих можливостей, а також виявленню ефективності набутого досвіду власної творчої діяльності.

Показниками цієї групи є:

1. Образне мислення (творча уява, фантазія, художньо-естетичне бачення, інтуїція, оригінальність виконання творчих завдань).

Творче мислення найкраще виявляється в здібності до фантазії, створюючи нові образи та поняття. Показовим тестом творчого мислення виступає тест Е.Торренса “Фігурна форма” [1]. Критеріями оцінки є оригінальність та новизна при вирішенні творчих завдань. Інтуїція – це підсвідоме бачення сутності проблеми, знаходження її вірного вирішення без усвідомлення шляхів і способів досягнення. Критерії оцінки: наявність, частота вияву. Художньо-естетичне бачення включає естетичні почуття, інтерес до світової художньої культури, знання і розуміння її, бажання розвивати свої знання і розуміння прекрасного, висока культура мовлення і поведінки, естетичний зовнішній вигляд тощо. Виявляється у ставленні до музики, літератури, образотворчого мистецтва, історії, народознавства, у відвідуванні театрів, виставок, концертів, зустрічах з творчими людьми, участі в роботі секцій, клубів, об’єднань, що сприяють художньо–естетичному розвитку школярів. Критерії оцінки виявляються в мірі вияву цих якостей.

2. Володіння провідними способами творчої діяльності.

Учень на уроці може виконувати функції режисера, постановника, актора, педагога тощо, які потребують наявності здібностей керуватися естетичними принципами в процесі творчої діяльності (простота, краса, гармонія); досягати гармонії, простоти і краси в людських відносинах, удосконалювати міжособистісні відносини в процесі колективної творчої діяльності; оцінювати результативність творчої діяльності. Критеріями оцінки є рівні ефективності вияву названих якостей особистості.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що вибір критеріїв ефективності формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури, які ми репрезентуємо в таблиці 1, зумовлений мотивами, знаннями, уміннями, навичками та особистісними якостями.

Таблиця 1.

Критерії та показники ефективності формування творчої особистості школяра засобами світової художньої культури

Критерії	Показники
Когнітивні	-пізнавальний інтерес до надбань світової художньої культури; -рівень засвоєння культурологічних знань; -загальнокультурна ерудиція
Емоційно-ціннісні	-гуманістичний світогляд; -ціннісні орієнтації особистості; -емоційна культура
Творчо-діяльнісні	-образне мислення (фантазія, творча уява, художньо-естетичне бачення, інтуїція, оригінальність виконання творчих завдань); -володіння провідними способами творчої діяльності

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краткий тест творческого мышления: Фигурная форма. – М.: ИНТОР, 1995. – 48 с.
2. Лейбсон В.И. Лучший учитель – творчество. – М.: Просвещение, 1966. – 227 с.
3. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 202 с.
4. Фелющенко І.В. Українська та зарубіжна культура. Тестові завдання. – Херсон, 2002. – 24 с.
5. From E. Jhe creative in H.Anderson (Ed.) Creativity and its cultivation. – New Jork: Harper and Row, 1959.